

УДК 398.21:303.4(477.8)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1250>

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНІ СТУДІЇ ВАСИЛЯ СОКОЛА: ЛЕГЕНДИ Й ПЕРЕКАЗИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ганна СОКІЛ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8352-2124>

докторка філологічних наук, професорка,
Львівський національний університет ім. Івана Франка,
кафедра української фольклористики,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: gan.sokil@gmail.com

Дослідження Василя Сокола становить комплексний унесок у фольклористику. Метою статті є висвітлення його студій з неказкової прози, ролі в становленні жанрознавчої методології. Одним із перших дослідників він системно підійшов до проблеми вивчення неказкової прози, запропонував чіткі критерії диференціації, розробив і обґрунтував дефініції «легенда», «переказ», «билиця», «оповідання» та представив їх жанрове розмежування за змістовими, персонажними, часовими параметрами й епічною позицією оповідача. Об'єктом дослідження стали наукові праці В. Сокола про неказкову прозу, предметом — теоретичні проблеми жанрової систематики, зокрема критерії розмежування легенд і переказів, класифікація жанрових різновидів та специфіка міфологічних мотивів у топонімічних оповідях.

Розкрито роль ученого у формуванні класифікаційної схеми легенд і переказів на основі міжнародної систематизації, окреслено запропоновані ним тематичні цикли. Особливу увагу приділено аналізу народної прози Карпатського регіону, у якій науковець виокремив архаїчні міфологічні елементи (віра в велетнів, метаморфози, уособлення природних явищ), а також сюжети, пов'язані зі скельними пам'ятками Тустані, Бубнища, Розгірча. Наголошено на актуальності праць В. Сокола для сучасної української фольклористики, адже вони започаткували системне вивчення топонімічної прози та стали підґрунтям для подальших наукових розробок. Методологія статті ґрунтується на системно-історичному підході та методах аналітичної інтерпретації.

Ключові слова: Василь Сокол, легенда, переказ, топонімна проза, міфологічні мотиви, класифікація, жанрова систематика.

Hanna SOKIL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8352-2124>

Doctor of Philology, Professor,

Ivan Franko National University of Lviv,

1, Universytetska Street, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: gan.sokil@gmail.com

VASYL SOKIL'S FOLKLORISTIC STUDIES: LEGENDS AND HISTORICAL TALES AS AN OBJECT OF RESEARCH

Vasyl Sokil's research constitutes a comprehensive contribution to folkloristics. The aim of the article is to highlight his studies on non-fairytale prose and the role in formation of the genre-oriented methodology of Ukrainian scholarship. He was one of the first researchers who approached the problem of studying non-fairytale prose genres systematically, proposed clear criteria of differentiation, developed and substantiated the definitions of «legend», «historical tale», «memorate», «narrative», and presented their genre distinctions according to content, characters, temporal parameters, and the narrator's epic position. The object of the research is V. Sokil's scholarly works on non-fairytale prose. The subject is the theoretical issues of genre systematics, in particular the criteria for distinguishing legends and historical tales, the classification of genre variants, and the specificity of mythological motifs in toponymic narratives.

The article reveals the scholar's role in forming a classification scheme of legends and historical tales based on international systematization and outlines the thematic cycles that were proposed by him. Particular attention is paid to the analysis of folk prose of the Carpathian region, in which the researcher identified archaic mythological elements (belief in giants, metamorphoses, personifications of natural phenomena), as well as plots connected with the rock monuments of Tustan, Bubnyshche, and Rozghirche. The relevance of V. Sokil's works for contemporary Ukrainian folkloristics is emphasised, since they initiated the systematic study of toponymic prose and became the foundation for further scholarly research. The works of the researcher are still used today in monographs, courses, and methodological materials, although sometimes without proper reference to the author, which calls for more accurate citation and personalization of scholarly achievements. In summary it is concluded that V. Sokil's studies represent an important contribution to the research of the genre specificity of Ukrainian folk prose, they laid the foundation for compiling a national catalogue of legend and historical tale plots, and remain a significant source for understanding the development of the genre system of Ukrainian folkloristics in general. The article is based on the folklorist's scholarly research, reviews, responses, and materials from the family archive. The methodology of the research is based on a systemic-historical approach and methods of analytical interpretation and statistical analysis.

Keywords: Vasyl Sokil, legend, historical tale, toponymic prose, mythological motifs, classification, genre systematics.

Вступ. Народна проза українців Карпат займає важливу нішу в наукових дослідженнях Василя Сокола. Він не лише активно записував ці твори від носіїв фольклору, збирав з різних наукових видань, знаходив у рукописних матеріалах, а й студіював, осмислював їх, розглядав різні теоретичні питання: а) принципи диференціації легенд і переказів; б) визначення ступеня достовірності зображуваного як основного критерію розрізнення цих жанрів); в) аналіз ідейно-змістових та жанрово-стилістичних особливостей тощо.

На той час, коли науковець розпочинав свої студії, не було спеціальних праць з цієї проблематики, хоча раніше торкалися теми Іван Вагилевич, Михайло Драгоманов, Олексій Дей, Ярослав Кушнірюк, Віктор Давидюк. Однак бракувало термінологічної чіткості в неказковій прозі, ще недостатньо були визначені жанрові ознаки легенд і переказів, слабо розроблена класифікаційна схема. Тому своїми студіями В. Сокол намагався заповнити цю прогалину.

Дослідження Василя Сокола становить комплексний унесок у фольклористику. Метою статті є висвітлення його студій з неказкової прози, ролі в становленні жанрознавчої методології. Одним із перших дослідників він системно підійшов до проблеми вивчення неказкової прози, запропонував чіткі критерії диференціації, розробив і обґрунтував дефініції «легенда», «переказ», «билиця», «оповідання» та представив їх жанрове розмежування за змістовими, персонажними, часовими параметрами й епічною позицією оповідача. Об'єктом дослідження стали наукові праці В. Сокола про неказкову прозу, предметом — теоретичні проблеми жанрової систематики, зокрема критерії розмежування легенд і переказів, класифікація жанрових різновидів та специфіка міфологічних мотивів у топонімічних оповідях.

Методологія статті ґрунтується на системно-історичному підході та методах аналітичної інтерпретації.

Основна частина. Особливої ваги фольклорист надавав топонімічним легендам і переказам, які стали предметом студій його кандидатської дисертації. Тому часто апробував свої дослідження в часописах, виголошуючи основні положення на різних конференціях, форумах, симпозиумах. Значну увагу звернув на архаїчні міфологічні елементи в цих жанрах [1, с. 28—33]. Як простежив науковець за народ-

ними матеріалами, саме з міфологічними велетнями пов'язується походження Карпат, а також гіпотеза, що вони колись населяли цей край. Про поширення подібних уснопоетичних творів свідчать місцеві назви (урочище Велетовець). Слідами такого могутнього персонажа є високогірне озеро Синевир, села Верхнє Синьовидне. У селі Голови Верховинського району Івано-Франківської області є Грунь Дівок, назва якого походить, за легендою, від гігантського розміру дівчини, яка там мешкала. В аналізованому творі відчуються давні сліди метаморфози. Про скам'яніння велетня йдеться у легенді, яка стоується Урицьких скель.

Значна частина легенд Карпатського регіону побудована на вірі в магічну чудодійну силу слова. Примітний у цьому плані сюжет про скам'янілу багачку (йдеться про скелю в с. Усть-Путила на Чернівецьчині). Дослідник спостеріг, що цей мотив широко побутує також у народних баладах. Типологічно близький до нього мотив скам'яніння Дзвінки, який прив'язується до Бубнищанських скель.

До найдавніших пластів усної народної прози належать і гідронімічні легенди-персоніфікації. В образах річки Стрий і Опір уособлюються два брати: старший — спокійний, розважливий, молодший — буйний, невгамовний. Річки у народних творах мисляться як живі істоти, здатні думати, говорити людською мовою.

Зв'язки з міфологічними уявленнями збереглися і в мікротопоніміці Карпат — «Перунова хаща». В околиці вірять: назва походить від того, що Перун, бог грому, ударив у дерево. Про перетворення людини у вовка йдеться в топонімічній легенді про схил гори Вовкуни у Рахівському районі на Закарпатті. Розглянуті міфологічні мотиви свідчать про наявність істотної течії в ономастичній ареалу.

На Європейському симпозиумі «Фольклор і сучасний світ», що проходив у Києві (травень 1990 р.), науковець представив спробу систематизації топонімічних легенд і переказів та оприлюднив її у спеціальній публікації [2, с. 97—98]. Він запропонував згрупувати регіональний матеріал за такими рубриками:

1. Міфологічні мотиви й образи. 1. Велетні, богатирі. 2. Метаморфози (скам'янілі живі істоти, вовкулаки, уособлення річок, озер). 3. Демонічні та напівдемонічні істоти (Перун, Велес, Шолудивий Буняк).

II. Історичні події й особи. 1. Відгомін княжих часів (смерть князя Святослава, загибель членів його родини; дружинники — засновники карпатських сіл). 2. Боротьба із зовнішніми ворогами (монголо-татарськими й турецькими); винищення мирних жителів, опір населення і знищення ворогів; «татарські й турецькі місця». Козацький меморіал у Карпатах. 4. Опришки: місця «перебування» опришків, опришківські «сліди», місця загибелі опришків.

III. Побутові події: дошлюбні взаємини, кохання, сімейні та родинні стосунки, соціально-побутові конфлікти, виробничий побут.

IV. Топографічні мотиви: рельєф, рослинний і тваринний світ.

В одній із статей В. Сокіл спеціально досліджував скельні пам'ятки Карпат, з якими пов'язується чимало легенд та переказів [3, с. 145—147]. Свою увагу дослідник зосередив на комплексах Тустань (біля села Урич на Сколівщині), Бубнище (між селами Бубнище і Поляниця на Долинщині) та Розгоріцьких печерах (на Стрийщині). Автор подав історичний огляд проблеми (І. Вагилевич, А. Бельовський, І. Франко та інші). В. Сокіл акцентував на фольклорних джерелах, у тому числі тих, які сам записав. Це дало йому підстави стверджувати, що й досі побутують давні легенди про велетнів, у яких містяться мотиви передавання сокири з гори на гору, про скам'яніння велетнів (порівняй у І. Франка: Чи велет предвічний заклятий Тут, ставши скалою, застряг? — вірш «Бубнище»). За іншою версією, в Бубнищі скам'яніла Дзвінка. Значно довше зберігалися народні твори, які стосувалися нападів монголо-татар. Центральне місце у цій групі сюжетів належить Тустанській фортеці, назву якої місцева традиція виводить від того, що золотоординське військо змушене було «ту стати», тобто зупинитись. За іншою версією, своє найменування вона отримала від вимовлених князем слів «Ту стань». Існувала також легенда про напівдемонічного монголо-татарського вождя Шолудивого Буняку, який зруйнував фортецю.

Осібні представив В. Сокіл міфологічного велетня в карпатських легендах на регіональних читаннях, які відбулися у Львові 24—25 січня 1991 року [4, с. 83—84]. За спостереженнями фольклориста, досить поширені легенди про велетня і карликів, людей колишніх і майбутніх. Активно побуває сю-

жет про велета, котрий приніс на долоні орача, погонича і соху з волами, щоб показати матері, які ж то люди малі («Великан і його мати»). В інших легендах оповідається про велетнів, які могли передавати один одному, перебуваючи на протилежних горах, камінь для гостріння коси. Йдеться і про те, що прийдуть такі люди, що десять буде рубати будяка, а дванадцять — у печі молотити («Великан і ліліпути»). За легендарними уявленнями, велетні могли також переступати з гори на гору, подавати один одному руки, палиці, сокири, знаходячись на значній відстані («Велетовець», «Великан»).

Більш детальні висновки вчений згодом зробив у монографії «Народні легенди та перекази українців Карпат (1995)», де ширше ввів легендарний матеріал у світовий контекст. Зокрема показав, що в польському фольклорі також фігурують легенди про велетнів (*wielkoludy*) і має місце мотив передачі предмета на велику відстань. Покликаючись на варшавське видання Р. Замарського, автор навів приклад про велетнів, які жили колись над Нарвою, і хлопець легко міг передати дівчині яблуко через ріку [5, с. 125]. Такий зразок функціонально близький до карпато-українських народних творів.

Як наголосив В. Сокіл, у Карпатах побутують також легенди, у яких вказується на величину, розміри і фізичну силу персонажів. Матеріали з цього регіону показали, що велетень може виступати в ролі «культурного» героя: він викладає з каменів гору, яка за своєю формою нагадує хату (легенда про гору Біла Кобила поблизу Брустур). З діями богатирів, витязів пов'язується також найменування деяких населених пунктів — сіл Велятино і Ликицари на Закарпатті.

За спостереженнями В. Сокола, в топонімічних легендах домінують найдавніші міфологічні елементи, які цікаві передусім своєрідним баченням довкілля. В основі таких творів маємо фантастичні версії, які відображають давні космогонічні, тотемістичні й анімістичні уявлення людей [6, с. 114].

Теоретично осмислюючи неказкову прозу, на основі науково-проблемного підходу фольклорист здійснив аналіз, розкрив сутність та зміст понять «легенда», «переказ», охарактеризував головні ознаки цих жанрів, змістово-тематичне наповнення, запропонував чіткі критерії диференціації. Основним мірилом визначення жанрової приналежності цьо-

го фольклорного масиву деякі дослідники вважали ступінь достовірності. Проте В. Сокіл поставив запитання: як встановити критерії, потрібні для цього? Скажімо, О. Дей зробив певний аналіз ідейно-змістових і жанрово-стилістичних особливостей легенд і переказів, однак чіткості в питання їхнього розрізнення не вніс.

Висловлюючи власну позицію, В. Сокіл підкреслив, що легенди й перекази — це різні фольклорні жанри, однак часто в науковій літературі змішувались або підмінялись один одним. Він заперечив абсолютизацію концепції достовірності зображуваного, оскільки, на його думку, це суб'єктивний фактор, що залежить від індивіда, і закладати його як основний критерій диференціації легенди й переказу не можна, бо кожен інформатор, слухач, читач сприймає повідомлення по-різному: один побачить у тому конкретну реальність, інший — фантастику. Свої припущення фольклорист аргументував влучними прикладами та положеннями відомих українських дослідників, зокрема, покликаючись на працю І. Франка «Поza межами можливого», в якій той наголосив, якщо «для простого хлопського розуму» здається можливим, що закопані гроші в землі горять, вода в ріках опівночі перед Йорданом перетворюється в вино, що вночі перед Різдом воли розмовляють людською мовою і т. д., то для інтелігентної людини — це «чисті очевидні неможливості» [6, с. 18]. Такі й подібні приклади показують, що досить складно, інколи просто неможливо визначити ступінь достовірності, тому й закладати його як основний критерій диференціації цих жанрів не варто.

Натомість В. Сокіл вважав об'єктивнішим критерієм — наявність чи відсутність вірувань: основу легенди становлять події, котрі базуються на міфологічних уявленнях. При цьому він зазначив, що наявність природничо-християнських чи дохристиянських релігійних вірувань, а також географічні, побутові чи інші реалії, які часто трапляються в легендах, не впливають на змістовий бік і не змінюють природи жанру. Щодо переказів, то вони стосуються історичних подій та осіб незалежно від міри й ступеня вимислу. Ставити тут правдивість, документальність, на думку дослідника, теж недоречно. Цінність таких фольклорних творів у тому, що вони показують народний погляд на події, явища, особи. Од-

нак і такий поділ творів усної неказкової прози на більш вірогідні (перекази) і менш вірогідні (легенди) також науково не обґрунтований і в своїй основі суб'єктивний.

Треба зауважити, що науковець акцентував і на інших критеріях, беручи до уваги сюжетне наповнення дохристиянськими, фантастичними постаттями, які становлять предмет живого вірування (чари і чарівники, злі духи). У цьому випадку він залучив ширше жанрове коло. Українські дослідники в минулому називали такі сюжетні утворення міфічними та демонологічними оповіданнями (І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса). Сучасний фольклорист Віктор Давидюк зробив спробу об'єднати їх під терміном «міфологічні оповіді» [7, с. 35]. Олесь Бріцина називає цей масив билицями та бувальщинами, вважаючи, що билиці — це твори неказкової прози, «в яких розповідається про незвичайні пригоди, зіткнення людини з надприродними істотами, проте підкреслюється достовірність зображеного». До бувальщин вона зараховує твори «про незвичайні події, зіткнення людини з надприродними істотами (відьма, лісовик, домовик, мавка вовкулак тощо)» [8, с. 163, 240].

Враховуючи студії своїх попередників і сучасників, В. Сокіл розглядав ці жанри близькими за змальованими в них явищами і фантастичними постаттями. У легендах, за його спостереженнями, можуть одночасно виступати різноманітні міфічні, здебільшого персоніфіковані образи, наприклад, смок, одноріг, велетні й карлики, смерть, дочка (мати)-пташка (зоуля), брати (сестри)-ріки, а також християнсько-релігійні: Перун, Велес, старозавітний Бог, Ной, Соломон, Ісус Христос, св. Петро й Павло, св. Миколай, їхні антиподи: чорт, Люцифер, Сатана, явидники, юдники та інші [6, с. 21]. У демонологічних творах, які фольклорист схильний називати билицями, діють тільки демонічні істоти.

Важливо наголосити, що для розрізнення жанрів неказкової прози, дослідник враховував і формальну відмінність між ними, яку він спостеріг в епічній позиції оповідача (оповідач у легенді не може бути учасником чи свідком подій, а в билицях він виконує цю функцію безпосередньо або покликається на очевидців) і в часових параметрах (у легендах — про давноминулі події, в доісторичний «прачас»; у билицях домінує теперішній, зрідка не так давно минулий

час у межах одного-двох поколінь). У переказах — час минулий, конкретно-історичний, або ж, як його називають, емпіричний, «профаний». За епічною позицією оповідача легше розрізнити переказ від народного оповідання. Якщо в переказах повідомляється про подію від третьої особи, тобто шляхом переповідання почутого (з посиланням на старших людей), то в народному оповіданні оповідач або знана ним особа — очевидець подій, а такий твір має форму «Ich-Erzähler».

З метою візуалізації специфіки дійсності у розрізненні легенд, переказів та інших суміжних жанрів неказкової прози В. Сокол розробив зведену таблицю, яку подаємо тут в авторському варіанті [6, с. 22].

У науковому світі ця таблиця «прижилася». На неї звернули увагу фахівці, застосовуючи її під час

цїї того чи іншого наукового факту, виробляє вміння систематизації, послідовності у динаміці окремих питань, розвиває уявлення про розвиток української фольклористики.

Запропоновану таблицю відмінностей між суміжними жанрами неказкової прози в опрацьованні В. Сокола, використав у своєму монографічному дослідженні «Народні перекази Закарпаття» Роман Офіцинський, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Ужгородського національного університету, опублікувавши її з невеликими, як він висловився, «редакційними покращеннями» [10, с. 11]. Щоправда, не втручаючись у суть, автор здебільшого вніс деякі формальні зміни (замість «ознаки жанру» подав просто «ознаки», чи у словосполученні «основний зміст» залишив тіль-

Ознаки жанру	Жанри			
	Легенда	Переказ	Билиця	Оповідання
Основний зміст	Міфологічні уявлення, релігійні вірування	Історичні події	Демонологічні вірування	Історичні та побутові події
Персонажі	Міфічні (в тому числі й персоніфіковані), релігійні	Реальні (подеколи квазіреальні)	Духи, нечиста сила	Реальні
Час	Давноминулий (прачас)	Минулий (історичний)	Теперішній, зрідка недавноминулий	Теперішній
Епічна позиція оповідача	Розповідь від третьої особи	Розповідь від третьої особи	Розповідь від першої особи (інколи від третьої)	Розповідь від першої особи

підготовки своїх нових досліджень, монографій, навчальних курсів для студентів тощо. Проте інколи подається вона без належного покликання на автора, як, наприклад: «Щоб полегшити визначення жанрових ознак творів неказкової епіки, студентам доцільно мати у робочих зошитах для практичних занять узагальнення цих ознак у такій таблиці» [9, с. 32]. Далі повністю наведена таблиця без жодної вказівки на її авторство, що вимагає коректнішого цитування та персоналізації наукових здобутків навіть у методичних посібниках, дидактичних порадах для студентів, оскільки це привчає їх до персоналіза-

ки останнє слово тощо). Варто підкреслити, що він достатньо широко представив В. Сокола як дослідника неказкової прози, детально опрацьовувавши його монографічні видання та збірники фольклорних текстів, які дотикаються насамперед Закарпаття. Так, він підрахував, що у Писаній керниці» [11] опубліковано близько сімдесяти текстів, записаних на Закарпатті: про села (11 у власних записах В. Сокола, 1987—1991 рр., 22 передруків й архівних), гори (6 + 21), річки (1 + 8). Увагу автора монографії «Народні перекази Закарпаття» привернули також суттєві чотири показники сюжетотворчих мотивів

(міфологічних, релігійних і фантастичних; історичних; географічних; побутових), поміщених наприкінці збірки В. Сокола. Професор Р. Офіцинський закреслював також і на теоретичних питаннях, які порушив фольклорист у своїх працях, розглянувши їх у контексті інших наукових студій.

В. Сокол розглянув недостатньо розроблені в науці теоретичні проблеми, пов'язані зі специфікою жанрів, класифікацією відповідного матеріалу, обґрунтував дефініції народних жанрів. За його визначенням, легенда — прозовий народнопоетичний твір про давноминулі події міфологічного та релігійного змісту, розповідь у якому ведеться від третьої особи. Переказ — прозовий народнопоетичний твір про історичні особи й події, свідком яких не був оповідач [6, с. 22]. Класифікаційні питання досліджуваного фольклорного пласта вчений розробив, урахувуючи висновки міжнародних нарад, комісії з неказкової прози, а саме Міжнародної будапештської наради 1963 року. Узагальнивши розділений матеріал, уніс важливі корективи й запропонував власну класифікацію легенд і переказів:

- I. Етіологічні й есхатологічні легенди.
- II. Біблійно-героїчні та агіографічні легенди.
- III. Легенди про міфічні істоти, сили, предмети.
- IV. Історичні перекази.
- V. Топонімічні легенди й перекази [6, с. 25].

Тобто основою для такого поділу послужила міжнародна систематика. По суті, ця класифікація складала структуру монографічного дослідження В. Сокола «Народні легенди та перекази українців Карпат» (1995), в якому проаналізовано сюжетний фонд за основними тематичними циклами, виділено домінуючі мотиви тощо.

Високо й фахово оцінила діяльність В. Сокола київська дослідниця, кандидат філологічних наук Олеся Бріцина, акцентувавши на тому, що він увійшов у науку і як невтомний збирач та упорядник збірок, і також як серйозний дослідник народних легенд і переказів [12, с. 129—134]. Фольклористка наголосила на питанні вивчення жанрового складу неказкової прози, яку детально висвітлено у дослідженнях науковця. Спираючись на монографію В. Сокола «Народні легенди та перекази українців Карпат» (1995), авторка відзначила запропоновану ним досить струнку класифікацію: «Легенду, переказ, билицю та оповідання він пропонує розрізняти за ознаками осно-

вного змісту, персонажів, часу та епічної позиції оповідача» [12, с. 130].

У монографії В. Сокола, як наголосила О. Бріцина, легенди та перекази розглядаються на регіональному матеріалі в усіх зафіксованих у ньому жанрово-тематичних та сюжетних різновидів. Зокрема автор аналізує етіологічні й есхатологічні легенди, біблійно-героїчні та агіографічні, ті, що стосуються міфологічних істот, сил, предметів, а також історичні перекази, топонімічні легенди та перекази. Науковиця закреслювала, що значна частина матеріалу осмислюється дослідником **уперше**, адже в радянський період легенди етіологічного, біблійного та міфологічного змісту не могли бути предметом зацікавлення дослідників. Ця проблематика розглядалася лише в розвідках вітчизняних учених ХІХ ст. та зарубіжних дослідженнях. Тому, як підкреслила вона, в ряді питань дослідник виявився **першопрохідцем** на національному ґрунті, а це своєю чергою зумовило якоюсь мірою й певну недосконалість у розгляді окремих питань.

Фахово оцінивши дослідження В. Сокола, О. Бріцина зауважила в монографії брак зіставлення народних варіантів «розробки біблійних сюжетів з оригіналом», бо саме так, на її думку, «можна досягнути особливості народного світобачення» та ширшого введення «окремих архаїчних мотивів, властивих карпатській традиції, зі світовою сюжетикою» [12, с. 131]. Ці зауваги напевно слушні, цікаві. Таку спробу В. Сокол зробив, зіставивши, наприклад, деякі легендарні мотиви про Давида й Голіафа з біблійними сюжетами [6, с. 68]. Однак заглиблення в цю проблему, детальніша робота над подібними питаннями вимагала широкого спеціального розгляду, що, очевидно, не входило в плани автора монографії. Здебільшого він уводив карпатський матеріал в загальноукраїнський контекст, і де можливо, знаходив паралелі з фольклору інших європейських народів. Зіставлення народних варіантів «розробки біблійних сюжетів з оригіналом» безперечно заслуговує на окреме спеціальне дослідження, за яке, можливо, візьметься хтось з молодих дослідників. На той час науковець прагнув подати загальний огляд народних легенд, представивши різні сюжетні різновиди, оскільки, як уже було зазначено, зрештою й сама дослідниця попередньо наголосила на відсутності в українській фольклористичній працевитаності з «легендарного» матеріалу. На потребу такого видан-

ня наголошено і в рецензії-рекомендації монографії В. Сокола до друку, обговореній на засіданні кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси Львівського університету ім. Івана Франка від 11 лютого 1993 року. У ній зокрема Василь Івашків підкреслив, що, «незважаючи на загалом добротні розвідки про легенди й перекази окремих сучасних учених — О. Дея і В. Давидюка, справді одним із вагомих аргументів на користь необхідності монографії В. Сокола є відсутність в українській фольклористичній узагальнюючій праці про легенди й перекази» [13, арк. 1].

Водночас О. Бріцина як спеціаліст з фольклорної прози зуміла підмітити й відзначити нові матеріали, представлені у монографії, наголосивши, що натомість привабливою в дослідженні В. Сокола є «спроба дати відповіді на питання, що досі не ставилися наукою, та познайомити читачів, бодай стисло, із сюжетами, що не досліджувались фольклористикою через причини ідеологічного характеру. Йдеться про перекази, присвячені січовим стрільцям, Українській Галицькій армії та січовикам Карпатської України і воякам Української Повстанської армії. Ці твори, зібрані передусім завдяки багаторічній збирацькій праці Григорія Дем'яна, розпочаті ще задовго до проголошення незалежності, є вкрай вагомим свідченням історії, бо розкривають один із аспектів національної історії та свідомості» [12, с. 131—132]. Дослідниця закінчувала, що монографія В. Сокола ґрунтується на «розгляді широкого джерельного матеріалу, **вперше** в українській науці осмисленого під новим кутом зору і через це становить винятковий інтерес» [12, с. 132].

Висновки. Вивчення традиційної оповідної прози у фольклористичній діяльності відомого українського вченого Василя Сокола показало, що його студії складають вагомий внесок у становлення жанрознавчої методології української науки. Одним із перших дослідників він системно підійшов до проблеми вивчення жанрів неказкової прози, запропонував чіткі критерії диференціації, розробив і обґрунтував дефініції «легенда», «переказ», «билиця», «оповідання» та представив їх жанрове розмежування за змістовими, персонажними, часовими параметрами й епічною позицією оповідача.

Значну увагу звернув на топонімні легенди й перекази, апробувавши свої дослідження в наукових

часописах та місцевій пресі, виголосив основні положення на різних конференціях, форумах, симпозіумах, розглянув архаїчні міфологічні елементи в цих жанрах. Практично всі тематичні й світоглядні пласти, як стверджував дослідник, віддзеркалені в топонімних легендах і переказах Карпатського краю. У них простежуються і міфологічні з давніми космогонічними, тотемістичними й анімістичними уявленнями, і релігійні вірування, що стосуються дохристиянських божеств та деяких християнських імен.

Своїми науковими студіями, монографічним виданням дослідник намагався виконати хоча б частину з багатьох ще не вирішених проблем у ділянці вивчення неказкової прози загалом та легенд і переказів зокрема. Важливу роль відіграв підготовлений і виданий ним збірник топонімних легенд і переказів українців Карпат про назви міст і сіл, річок, озер, лісів, якому судилося стати також першим регіональним виданням бойківського, гуцульського та лемківського оповідного фольклору, здебільшого автентичного. На сьогодні українській фольклористичній досі бракує спеціальних праць з питань жанрових особливостей легенд і переказів, системи персонажів, поетичного аспекту, специфіки національного вираження та багатьох інших. Класифікаційна схема, яку розробив Василь Сокіл, з урахуванням міжнародної систематизації легенд і переказів з певними уточненнями, поправками, доповненнями може послужити для складання регіонального чи національного каталогу сюжетів, який необхідний для фольклористів.

1. Сокіл В. Міфологічні мотиви в топонімних легендах українців Карпат. *Народна творчість та етнологія*. 1989. № 4. С. 28—33.
2. Сокіл В. Класифікація топонімних легенд та переказів Карпат. *Європейський симпозіум «Фольклор і сучасний світ»*. Тези доповідей (23—27 травня 1990). Київ, 1990. С. 97—98.
3. Сокіл В. Кам'яна епіка Карпат. *Дзвін*. 1990. № 6. С. 145—147.
4. Сокіл В. Відображення міфологеми велетня в карпатських легендах. *Фольклор у духовному житті українського народу: Регіональні наукові читання (24—25 січня 1991 року)*. Львів, 1991. С. 83—84.
5. Zamarski R. *Podania i basni ludu w Mazowszu*. Warszawa, 1902. 158 s.
6. Сокіл В. *Народні легенди та перекази українців Карпат*. Київ: Наукова думка, 1995. 160 с.
7. Давидюк В.Ф. *Українська міфологічна легенда*. Львів, 1992. 175 с.

8. Бріцина О.Ю. Билиця; Бувальщина. *Українська літературна енциклопедія*. Київ, 1988. Т. 1. С. 163, 240.
9. Чорнопиский М.Г. *Українська усна народна словесність. Прозові жанри, паремії і драма. Дидактичні матеріали і методичні поради до практичних занять*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 64 с.
10. Офіцинський Р. *Народні перекази Закарпаття. Монографія*. Ужгород: Гражда, 2016. 176 с.
11. *Писана керниця. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат*. Зібрав і впорядк. В. Сокіл. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1994. 206 с.
12. Бріцина О. Прозові жанри фольклору в публікаціях останніх років. *Народна творчість та етнографія*. 2000. № 5—6. С. 29—134.
13. Івашків В. Рецензія на монографію Василя Сокола «Народні легенди й перекази українців Карпат». *Домашній архів В. Сокола*. Арк. 1—3.
- Sokil, V. (1989). Mythological motifs in toponymic legends of the Ukrainians of the Carpathians. *Folk Art and Ethnography*, 4, 28—33 [in Ukrainian].
- Sokil, V. (1990, May 23—27). Classification of toponymic legends and traditions of the Carpathians. *European Symposium «Folklore and the Modern World». Abstracts of reports* (Рр. 97—98). Kyiv [in Ukrainian].
- Sokil, V. (1990). Stone epic of the Carpathians. *Dzvin*, 6, 145—147 [in Ukrainian].
- Sokil, V. (1991, January 24—25). Reflection of the mythologeme of the giant in Carpathian legends. *Folklore in the spiritual life of the Ukrainian people: Regional scientific readings* (Рр. 83—84). Lviv [in Ukrainian].
- Zamarski, R. (1902). *Podania i basni ludu w Mazowszu*. Warszawa [in Polish].
- Sokil, V. (1995). *Folk legends and legends of Ukrainians of the Carpathians*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Davydyuk, V.F. (1992). *Ukrainian mythological legend*. Lviv [in Ukrainian].
- Brytsyna, O.Yu. (1988). Bylytsia; Buvalshchyna. *Ukrainian literary encyclopedia* (Vol. 1, pp. 163, 240). Kyiv [in Ukrainian].
- Chornopysky, M.G. (2005). *Ukrainian oral folk literature. Prose genres, paremias and drama. Didactic materials and methodological advice for practical classes* (Р. 32). Lviv [in Ukrainian].
- Ofitsynsky R. (2016). *Folk Legends of Zacarpattia. Monograph*. Uzhhorod: Hrazhda [in Ukrainian].
- Sokil, V. (1994). *Pysana kernytsia. Toponymic Legends and Legends of Ukrainians of the Carpathians*. Lviv [in Ukrainian].
- Brytsyna, O. (2000). Prose Genres of Folklore in Recent Publications. *Folk Art and Ethnography*, 5—6, 129—134 [in Ukrainian].
- Ivashkiv, V. (1993). Review of the Monograph by Vasyl Sokol «Folk Legends and Legends of Ukrainians of the Carpathians». *Home Archive of V. Sokil* (Рр. 1—3) [in Ukrainian].

REFERENCES